

De lange mars van de **SP**

Van maoïstische splinter
tot sociaaldemocratische
massapartij

AALEX DE JONG

De lange mars van de SP

Van maoïstische splinter tot sociaaldemocratische massapartij

Alex de Jong is historicus en directeur van het *International Institute for Research and Education* IIRE in Amsterdam en redacteur van de website Grenzeloos. Van 2008 tot 2013 was hij hoofdredacteur van het Grenzeloos magazine.

Deze brochure bevat de Nederlandse versie van een artikel dat oorspronkelijk in het Engels geschreven werd voor een boek over linkse partijen in Europa dat uitgegeven zal worden door *Socialist Resistance*. Dit boek is een vervolg op de eerdere uitgave van het IIRE *New Parties of the Left – Experiences from Europe* waarin aandacht werd besteed aan de Nieuwe Antikapitalistische Partij in Frankrijk, de Rood-Groene Alliantie in Denemarken, Respect in Groot-Brittannië, *Die Linke* in Duitsland, *Rifondazione Comunista* in Italië en het Links Blok in Portugal.

Dit is een uitgave van Grenzeloos

www.grenzeloos.org

Deze brochure is te bestellen door €4.- over te maken op rekening NL25 INGB 0005 5716 38 t.n.v Grenzeloos o.v.v. brochure De lange mars van de SP. Geef duidelijk aan op welk adres u de brochure wenst te ontvangen. Wilt u meerdere exemplaren bestellen neem dan even contact met ons op via redactie@grenzeloos.org.

Prijs: € 2,50

De lange mars van de SP

Alex de Jong, mei 2014

De opkomst van de Socialistische Partij (SP) is opmerkelijk, niet alleen in Nederland maar ook binnen de Europese verhoudingen. De afgelopen tien jaar leek de SP zelfs verschillende keren op het punt te staan om de PvdA te verdringen als de grootste partij links van het politieke midden. Dat een gevestigde sociaaldemocratische partij wordt overvleugeld door een partij links van haar is uitzonderlijk. Het lot van de Griekse PASOK die ver is voorbijgestreefd door SYRIZA is er een van de weinige voorbeelden van. Dat een dergelijke mogelijkheid zich voor lijkt te doen in Nederland, waar de verschillende linkse stromingen historisch relatief zwak zijn en de economische crisis niet geleid heeft tot de heftige politieke polarisatie die we in bijvoorbeeld Griekenland zien, is helemaal opmerkelijk. Ook in het buitenland trekt de snelle opkomst van de SP, in Engelstalige media vaak aangeduid als *radical left*, relatief veel aandacht.

Het is logisch dat linkse activisten in Europa, op zoek naar alternatieven voor de gevestigde partijen, met interesse kijken naar de ontwikkeling van de SP. Zoals elke andere partij kan de SP alleen begrepen worden in haar context en om lessen te trekken uit de evolutie van de SP, positieve of negatieve, moet er rekening gehouden worden met wat specifiek is aan de SP en wat niet. In hoeverre was het succes van de SP het gevolg van een historische constellatie die niet zomaar herhaald kan worden?

Deze tekst wil een bijdrage leveren aan het begrijpen van de SP door deze in haar historische context te plaatsen en te laten zien hoe ze, onder andere dankzij hard werken, programmatische wijzigingen, het falen van de politieke concurrenten en veranderingen buiten haar invloed om, van een maoïstische splinter kon uitgroeien tot een sociaaldemocratische massapartij.

De prehistorie van de SP

Tegenwoordig heeft de SP nog maar weinig overeenkomsten met haar maoïstische 'prehistorie'. Het begin van de partij ligt in het midden van jaren zestig. In 1956 had Sovjetleider Nikita Chroesjtsjov in een speech voor het partijcongres van de Communistische Partij van de Sovjet-Unie een aantal van de misdaden van Stalin bekritiseerd, hetgeen als een schok kwam voor Communisten die altijd tegen 'de man van staal' hadden opgekeken. In de jaren daarna zou Chroesjtsjov propageren dat in westerse landen Communistische partijen via verkiezingen aan de macht zouden kunnen komen en dat het Oostblok op vreedzame wijze zou kunnen overwinnen in de wedijver met het Westen. De Chinese Communisten beschuldigden de Sovjets ervan concessies te doen aan het kapitalisme, niet langer revolutionair te zijn en de gewapende

bevrijdingsbewegingen in de Derde Wereld in de steek te laten. Naarmate het conflict opliep in de jaren zestig probeerden beide partijen internationaal leden van Communistische partijen voor zich te winnen.

Het sino-sovjet conflict leidde wereldwijd tot splitsingen in Communistische partijen, zo ook in Nederland waar een aantal leden van de Communistische Partij Nederland die de kant van China hadden gekozen de partij werden uitgezet. Zij vormden daarna in 1965 het Marxistisch-Leninistisch Centrum Nederland. Voormannen van de nieuwe organisatie waren verkoper Nico Schrevel (1934) en pijpfitter Daan Monjé (1925 – 1986).¹ Ook in Nederland waren de roerige jaren zestig begonnen en de maoïstische splinter slaagde erin nieuwe leden te winnen, voornamelijk studenten. In 1970 werd de naam gewijzigd in Kommunistiese Eenheidsbeweging Nederland marxisties-leninisties, KEN-ml.

De nieuwe partij had snel haar eerste succes; in de herfst van dat jaar begonnen meer dan 10.000 arbeiders in de Rotterdamse haven een wilde staking met op het hoogtepunt 30.000 deelnemers.² Leden van KEN-ml speelden een actieve rol in de staking en de stakers hielden wekenlang vol, onder andere met hulp van geld ingezameld door de KEN-ml. De KEN-ml werd hierdoor een stuk geloofwaardiger als een kampioen van de arbeidersklasse en won tientallen nieuwe leden.³ Internationaal was de partij ook op de radar verschenen: Schrevel en Monjé werden uitgenodigd China te bezoeken – voor Monjé het tweede bezoek aan het land van Mao Zedong. De erkenning van de KEN-ml door de Chinese communisten als een zusterorganisatie gaf de Nederlanders nieuw zelfvertrouwen en bracht financiële voorspoed. Voormalige KEN-ml leden claimen dat de groep in totaal tussen 'enkele tienduizenden' en 'vierhonderdduizend' gulden ontving van de Chinese regering.⁴

Met relatief veel geld in kas begon de organisatie een infrastructuur op te zetten; kantoor, drukpers, alles wat een partij nodig heeft. Vooral in het katholieke zuiden van het land had de KEN-ml succes. Linkse partijen waren daar altijd een stuk zwakker dan in de rest van het land: veel katholieke arbeiders steunden de Katholieke Volkspartij en waren lid van de katholieke vakbeweging. In een later SP bolwerk als Oss had de bisschop het arbeiders altijd verboden lid te worden van linkse partijen of vakbonden. In de jaren zestig, tijdens de ontzuiling, brokkelden de katholieke organisaties echter af. Progressieve studenten gingen op zoek naar een alternatief. Door de zwakte van zowel de PvdA als de CPN in deze regio's hadden de maoïsten daar minder

¹ Rudie Kagie, *De Socialisten. Achter de schermen bij de SP* (Amsterdam, 2004), p. 32.

² Tom-Jan Meeus, *Kameraden onder elkaar. Hoe de BVD de weg bereidde voor de Socialistiese Partij*, online op [<http://retro.nrc.nl/W2/Nieuws/1999/02/20/Vp/z.html>].

³ Wouter P. Beekers 'Mao in de polder. Een historisch-sociologische benadering van het Nederlandse maoïsme 1964 – 1973'. Doctoraalscriptie 2005, p. 72.

⁴ Kagie, *De Socialisten*, p. 32, 33.

concurrentie en was het voor hen relatief gemakkelijk om nieuwe leden te winnen.

Politieke onenigheid in de KEN-ml leidde echter al snel tot een splitsing. Volgens Monjé, die erg trots was op zijn arbeidersachtergrond in een organisatie die grotendeels uit studenten bestond, was het dagelijks leven van arbeiders genoeg reden voor hen om socialist te worden. Schrevel had een meer intellectuele benadering en benadrukte dat ook argumenten en discussies noodzakelijk waren om mensen voor een politieke overtuiging te winnen. In 1971 vertrok Monjé met een meerderheid van de oude KEN-ml om de Kommunistiese Partij Nederland-marxisties-leninisties te vormen. Al in 1972 werd de naam veranderd in het meer neutrale Socialistiese Partij, in de toen onder progressieven gebruikelijke alternatieve spelling. De nieuwe partij had slechts 120-200 leden ('genoeg om de revolutie te winnen', verklaarde Monjé) en erfde veel van de faciliteiten van de KEN-ml.^{5,6}

De SP bouwde voort op de bestaande aanhang in het zuiden en vormde haar eerste bruggenhoofden in de katholieke studentenstad Nijmegen en de kleine industriestad Oss. In 1974 won de SP al meer dan 10 procent van de stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen in Oss en kreeg daarmee drie zetels in de raad. In Nijmegen won de SP twee zetels. In grote steden als Amsterdam en Rotterdam hadden andere linkse partijen diepere wortels en daar had de SP meer problemen met het vinden van steun.

De SP ging concurrentie met andere linkse partijen niet alleen uit de weg omdat ze in andere regio's actief was, maar ook omdat ze ervoor koos op ander vlakken actief te zijn. De maoïstische stroming waar ze deel van uitmaakte stond erg wantrouwig tegenover de bestaande vakbonden die ze zag als instrumenten van het kapitaal om de arbeiders rustig te houden. Terwijl de CPN en PvdA traditioneel al een positie in de vakbeweging hadden en veel van de nieuwe radicaal-linkse groepen probeerden er invloed in te verwerven, liet de SP de vakbeweging grotendeels links liggen. Wel organiseerden de maoïsten hun eigen bondje, 'Arbeidersmacht'.

De SP legde de nadruk op het maoïstische idee van de 'massalijn' als methode voor het opbouwen van een linkse beweging. In de interpretatie van de SP betekende de massalijn dat de partij goed moest luisteren naar werkende mensen om uit te zoeken wat hun problemen waren. Vervolgens moest de partij campagnes rondom deze thema's opzetten. In het jaar dat hij in Oss lid werd van de gemeenteraad vatte toekomstig partijleider Jan Marijnissen die aanpak als volgt samen: 'het gaat er niet om wat wij vinden, maar wat de mensen van ons willen'.⁷ Die aanpak kwam de SP op kritiek van andere maoïsten te staan:

⁵ Kagie, *De Socialisten*, p. 33.

⁶ Kees Slager, *Het geheim van Oss. Een geschiedenis van de SP* (Amsterdam, 2009), p. 76.

⁷ Geciteerd in: Gerrit Voerman, Paul Lucardie, 'De sociaal-democratisering van de SP' in Frans Becker, René Cuperus (red.) *Verloren slag. De PvdA en de verkiezingen van november 2006* (Amsterdam 2007), p. 139 - 164, daar p. 150.

die stelden dat de partij slechts wijdverspreide opvattingen achterna liep, zonder te proberen mensen voor hun ideeën te winnen.⁸ Tegenwoordig wordt het maoïstische verleden van de partij in de SP niet erg breed uitgemeten maar de invloed van deze aanpak is nog steeds sterk. Af en toe duikt intern zelfs het begrip 'massalijn' nog op.

De massalijn en de afkeer van de vakbeweging leidden er bij de SP toe dat zij zich concentreerde op acties in volkswijken. Terwijl andere linkse groepen vooral probeerden arbeiders te bereiken in de vakbeweging en in bedrijven, zette de SP campagnes op rond thema's als woonomstandigheden en verkeersveiligheid.

De SP-leden van die dagen waren toegewijde activisten. Veel SP'ers waren actief in door de partij opgezette en geleide frontorganisaties als de Bond van Huurders en Woningzoekenden en Milieuactie Centrum Nederland.⁹ De partij organiseerde juridische ondersteuning van mensen die overhoop lagen met hun (huur)baas of de overheid en in drie centra leverden aan de SP verbonden artsen medische zorg. Dit leverde de nog kleine partij veel goodwill op. Het handjevol SP-raadsleden speelde zich verder in de kijker door energiek allerlei misstanden die andere partijen lieten liggen te bekritisieren en de partij was vooral lokaal erg zichtbaar in acties op straat.

Zo nam de verkoop van partijblad *De Tribune*, op straat en van deur-tot-deur, veel tijd in beslag, maar het bracht de SP in contact met potentiële sympathisanten en was een manier om te weten te komen wat er speelde onder de mensen. Al het harde werk begon vruchten af te werpen en midden jaren zeventig was de partij gegroeid tot zo'n 750 leden.¹⁰

De partij had echter een zwak landelijk profiel. De SP nam in 1977 voor het eerst deel aan de parlementsverkiezingen, maar de socialisten wonnen slechts een teleurstellende 0,29 procent (ongeveer 24.000 stemmen). De partij nam daarna deel aan alle landelijke verkiezingen maar won tot 1994 geen enkele parlementszetel en de score was nooit hoger dan iets meer dan een half procent. In 1982 had de SP al 22 gemeenteraadsleden maar dit vertaalde zich niet in steun tijdens parlementsverkiezingen waar de partij vaak minder stemmen won dan het totaal van de lokale resultaten.

Het levendige, pragmatische lokale activisme van de partij contrasteerde met een zwakke landelijke structuur en verkiezingsprogramma's waarin met grove pen de nationalisering van grondstoffen, banken en pensioenfondsen beloofd werd naast werk voor iedereen en ten slotte 'het ondergeschikt maken van kapitaal aan de bevolking'; 'socialisme'.¹¹ De officiële partij-ideologie stond

⁸ Politiek Buro van de Socialistiese Partij en Centraal Komitee van de Kommunistiese Eenheidsbeweging Nederland (ml) *Diskussie* (1975), p. 7.

⁹ SP, KEN (ml) *Diskussie*, p. 7.

¹⁰ Schatting van de inlichtingendienst, geciteerd in *Mao in de polder*, p. 72.

¹¹ SP, 'De SP maakt er wat van. Verkiezingsprogramma SP Tweede Kamerverkiezingen 1986', p. 4.

steeds meer los van de dagelijkse praktijk van de SP. Het maoïsme verdween ondertussen naar de achtergrond, vooral na het begin van de Amerikaans-Chinese toenadering in de tweede helft van de jaren zeventig. Marijnissen zou later opmerken dat het de partij in de jaren tachtig zelfs grotendeels ontbrak aan een eigen ideologie.¹²

De SP dreigde in de jaren tachtig vast te lopen. Leden werden actiever in de partij zelf, in plaats van in de frontorganisaties, maar de SP slaagde er maar niet in een doorbraak te maken. Een verslag van de BVD uit 1982 stelde dat de SP meer het beeld bood van een 'goed georganiseerde sekte dan van een politieke partij'.¹³ Dat is erg hard uitgedrukt maar niet onredelijk. SP-leden konden geheel geabsorbeerd raken in de organisatie die door Monjé als een autocraat werd geleid.

Een eerste gedaanteverwisseling

Invloedrijke SP'ers als Marijnissen en Tiny Kox, toentertijd respectievelijk gemeenteraadslid in Os en redacteur van partijkrant *De Tribune*, drongen aan op een koerswijziging. Daan Monjé en de laatste maoïstische referenties werden terzijde geschoven toen Marijnissen in 1988 door het partijbestuur werd benoemd tot voorzitter. De partij, die tot dan toe min of meer gefunctioneerd had als een federatie van lokale afdelingen, werd gereorganiseerd en kreeg een sterkere landelijke structuur.

Na de hoopvolle jaren zeventig was links in dit decennium steeds verder in het defensief gedrongen. Regeringsleiders als Ronald Reagan en Margaret Thatcher gingen de confrontatie aan met de vakbeweging en waren pioniers van neoliberal beleid. Eind jaren tachtig implodeerde de Sovjet-Unie. Veel mensen verloren hun geloof in de mogelijkheid van een alternatief voor het kapitalisme.

Naarmate duidelijker werd hoe diep de wereldwijde crisis van links was en hoe zwaar de nederlagen, werd ook het oude wereldbeeld van de SP steeds onhoudbaar. Omdat de partij zich altijd had geïsoleerd van de rest van links en ideologische discussies had afgedaan als tijdverspilling, was ze weinig vertrouwd met andere theorieën en alternatieve interpretaties en ontwikkelingen binnen het marxisme. Toen de SP eind jaren tachtig eindelijk officieel de oude ideologie vaarwel zei, viel het haar relatief makkelijk om meteen alle verwijzingen naar het marxisme te schrappen.

Later zou Marijnissen stellen dat de SP in deze periode bescheidener werd, in plaats van te claimen alle antwoorden te weten, zou de SP 'leren te luisteren en zich aan te passen'. Dezelfde pragmatische aanpak die kenmerkend was voor het lokale werk van de SP werd nu ook toegepast op het nationale vlak en het programma. Jan Marijnissen, die tot 2008 politiek leider zou blijven van de SP en

¹² Jan Marijnissen, *Nieuw Optimisme* (Soesterberg, 2005), p. 20.

¹³ Kwartaal overzicht Binnenlandse Veiligheidsdienst 4 (1984), online op <http://www.inlichtingendiensten.nl/jaarkwartaalmaand/1982-4.pdf>.

op dit moment nog steeds partijvoorzitter is, verklaarde midden jaren tachtig dat de 'oude' SP plaats maakte voor de 'nieuwe' SP.¹⁴

De eerste beginselverklaring van de SP, uit 1974, was een nogal grof uitgewerkt stuk dat verklaarde dat het kapitalisme 'het bestaan van de Nederlands bevolking bedreigde'.¹⁵ In 1987 werd een nieuwe beginselverklaring aangenomen die een meer nuchtere toon aansloeg maar antikapitalistisch bleef. Het doel van de partij bleef het 'socialisme': de 'eigendom van de productiemiddelen in handen van het volk'. Dit doel zou niet door verkiezingen en invloed in het parlement bereikt kunnen worden: 'parlementaire democratie is het meest democratische systeem mogelijk onder het kapitalisme' maar 'de samenleving zal er nooit fundamenteel door veranderd worden', 'werkelijke politieke veranderingen zijn het resultaat van veranderingen in de krachtsverhoudingen zoals die bestaan in de samenleving'. Het was de taak van de SP 'alle draden van verzet samen te knopen tot een touw dat sterk genoeg is om het kapitalisme aan op te hangen'.¹⁶

Meer invloed zou een nieuw beginselprogramma hebben dat in 1988 werd aangenomen: *Een Maatschappij voor Mensen. Handvest 2000*. In grote lijnen herhaalde *Handvest 2000* dezelfde eisen maar in een wat gebruikelijker taal. 'Grote bedrijven en banken' zouden eigendom moeten worden van de samenleving, 'grondstoffen, land en water' zouden in handen moeten komen van 'het volk'. De kritiek op de parlementaire democratie was minder uitgesproken en er was niet langer sprake van de noodzaak van een machtsovername of van het klassekarakter van de kapitalistische staat. *Handvest 2000* voorzag echter wel een 'lange en intensieve strijd' voor het socialisme.¹⁷

In deze periode werden ook de lidmaatschapscriteria aangepast; 'leden' waren tot dan toe activisten waar de SP hoge eisen aan stelde. Mensen die om de een of andere reden niet zo actief wilden of konden zijn, konden zich aanmelden als 'sympathisant' maar hadden geen stemrecht in de partij. Dit onderscheid liet men nu vallen; iedereen die een bescheiden lidmaatschapsbijdrage betaalde was nu volwaardig SP-lid. De partij liet ook het etiket 'marxistisch-leninistisch' vallen; die zelfbeschrijving werd ervaren als een hindernis, mensen die wel sympathie hadden voor de activiteiten van de SP werden er vaak door afgeschrikt. Het ledental sprong zo tot 15.000 in 1992.¹⁸

Dat de partij de ramen open gooide bleek ook uit een andere opstelling ten opzichte van sociale bewegingen. In plaats van het organiseren van eigen frontorganisaties of gescheiden campagnes zoals ze bijvoorbeeld deed in haar anti-apartheids campagnes, ging de SP nu ook vaker samenwerken met andere

¹⁴ Marijnissen, *Nieuw Optimisme*, p. 23.

¹⁵ SP, 'Beginselen van de Socialistiese Partij 1974', p. 1.

¹⁶ SP, 'Beginselen van de Socialistiese Partij. 1987', p. 4.

¹⁷ SP, 'Een maatschappij voor mensen. Handvest 2000' (Rotterdam, 1989), p. 9.

¹⁸ Sjaak van der Velden, *Links. PvdA, SP en GroenLinks* (Amsterdam, 2010), p. 224.

organisaties. Zo was de SP goed zichtbaar in de protesten tegen de Golfoorlog in 1991.

Met een nieuw, minder dogmatisch imago, een betere organisatie en met Marijnissen als een aansprekend kopstuk voerde de SP in 1994 campagne onder de slogan 'stem tegen, stem SP'. De slogan en het partij-symbool, de geworpen tomaat, waren ontwikkeld met hulp van marketing professionals. Het idee was dat de SP niet meer zou beloven dat wat het als kleine partij waar kon maken: een stem van protest. Deze campagne liet duidelijk zien dat de SP een andere politiek voorstond dan die van de gevestigde partijen met hun technocratische beleid.

De aanpak was een succes: in 1989 had de partij nog slechts 0,44 procent van de stemmen gewonnen maar in 1994 verdrievoudigde zij haar score tot 1,32 procent. De 'SP versie 2.0' slaagde erin om 118.768 stemmen te halen: genoeg voor twee zetels in de Tweede Kamer. De SP had daarbij het geluk dat het Nederlandse kiessysteem, gebaseerd op landelijke proportionaliteit en zonder kiesdrempel, het relatief eenvoudig maakt voor nieuwe, kleine partijen om in het parlement te komen.

Een falend links

De SP kon zich op de borst kloppen met een opmerkelijk succes. Maar dit succes was niet alleen mogelijk gemaakt door de sterke punten van de partij maar ook door diepgaande veranderingen in het politieke landschap om haar heen. Traditioneel was de PvdA de grootste arbeiderspartij en gedurende de jaren zeventig en tachtig scoorde zij niet minder dan een kwart tot bijna een derde van alle stemmen. Tussen 1973 en 1977 leidde PvdA premier Joop den Uyl de meest progressieve regering die Nederland ooit gehad heeft in coalitie met linkse christendemocraten en progressieve liberalen.

Midden jaren zeventig begonnen de krachtsverhoudingen echter te veranderen. De gulden, gekoppeld aan de D-Mark, was te duur en in combinatie met de gevolgen van de 'olie-crisis' raakte de Nederlandse economie in de tweede helft van de jaren zeventig in een recessie. In 1982 kromp de economie met twee procent en de werkeloosheid verviervoudigde tot bijna een miljoen. De kosten van sociale zekerheid stegen en de inflatie bedroeg rond de zeven procent.

Het nieuwe, door het CDA geleide, kabinet-Lubbers opende de aanval op verworvenheden van de arbeidersbeweging en de verzorgingsstaat. In 1982 verklaarde de nieuwe rechtse coalitie dat haar prioriteiten het verlagen van overheidsuitgaven en de arbeidskosten waren. Toen de regering er niet in slaagde om het doel van het verlagen van het begrotingstekort met één procent te halen kondigde zij nog diepere bezuinigingen aan.

Het liberaliseren van de arbeidsmarkt was de andere pijler van het overheidsbeleid. Tot 1983 probeerde de vakbeweging het tij te keren. Vakbondsbolwerken als de scheepsbouw werden echter ontmanteld en in 1982

eindigde een grote staking in de publieke sector in een nederlaag. Na deze nederlagen legde de vakbeweging zich in het zogenaamde 'Akkoord van Wassenaar' tussen overheid, werkgeversorganisaties en bonden neer bij een politiek van loonmatiging.

Midden jaren tachtig begon de armoede te stijgen van 3 procent tot bijna 10 procent van de huishoudens in 1992.¹⁹ De koopkracht van minima daalde in de eerste helft van de jaren tachtig en is sindsdien min of meer constant gebleven. In dezelfde periode steeg de koopkracht van de meest verdienende tien procent met ongeveer 60 procent.²⁰ Al in 1982 merkte Joop den Uyl op dat de crisis en werkeloosheid gebruikt werden als politieke wapens om de vakbonden te verzwakken en 'oude privileges te herstellen, ongelijkheid te doen stijgen en de verzorgingsstaat af te breken'.²¹

De enige partij die voor veel mensen in staat leek te zijn deze aanvallen af te slaan was de PvdA. De partijen links van haar raakten in een crisis. De CPN, PSP en de kleine radicaal linkse partijen verloren in 1986 sterk aan de sociaaldemocraten toen de PvdA bijna een derde van de stemmen won. De PSP won nog slechts één zetel hoewel zij sinds 1959 tussen de 2 en 4 zetels had gehad. Het ledental van de PSP was midden jaren tachtig geslonken tot zo'n 6000. De CPN verdween ondertussen helemaal uit het parlement. Direct na de oorlog had de CPN met 10 zetels zijn parlementaire hoogtepunt. Nadat zij tijdens de Koude Oorlog geïsoleerd raakte, won de CPN in 1972 nog zeven zetels. De partij was sinds de oorlog een constante factor geweest in het parlement en beschikte over enkele belangrijke lokale bolwerken. Het ledental van de CPN stagneerde echter rond de 15.000 en begon in de jaren tachtig snel te dalen. Toen de CPN in 1991 werd opgedoekt had ze minder dan 3500 leden.

Een jaar eerder had de CPN samen met de PSP en twee kleine, progressief christelijke partijen (PPR en EVP) de coalitie GroenLinks gevormd. In 1992 werd de coalitie een partij. Terwijl de SP duidelijk de focus legde op sociaaleconomische kwesties en zich in de eerste plaats richtte op werkende mensen, ontwikkelde GroenLinks zich tot een progressieve partij voor hoogopgeleiden. Het begrip socialisme kwam niet voor in het programma van GroenLinks dat het doel omschreef als een 'internationale, democratische en ecologisch gestuurde economie met marktelementen'.²² Vooral het gedachtegoed van de progressieve christendemocraten van de PPR zou een sterke stempel drukken op de nieuwe partij, ten koste van de invloed van de voormalige PSP en CPN.

¹⁹ Marcel van Dam, *Niemandsland. Biografie van een ideaal* (Amsterdam, 2009), p. 280. Armoede is hier gedefinieerd als een inkomen van minder dan 60 procent van het mediaan inkomen.

²⁰ Van Dam, *Niemandsland*, p. 215.

²¹ Koen Haegens, *Neem de Tijd. Overleven in de to-go Maatschappij* (Amsterdam, 2012), p.59.

²² 'GroenLinks beginsel programma'. 1992.

Het wegvallen van de partijen links van de PvdA hielp de weg vrij te maken voor de doorbraak van de SP een paar jaar later. Nogal wat voormalige CPN- en PSP-leden die ontevreden waren over de evolutie van GroenLinks sloten zich in de jaren voor de doorbraak van 1994 bij de SP aan. Die mensen brachten waardevolle ervaring in landelijke partijen met zich mee. De SP nam ook een deel van de voormalige CPN basis over. In Amsterdam was de CPN bijvoorbeeld relatief sterk geweest terwijl de SP er tot 1994 geen enkel gemeenteraadslid had. Sindsdien is Amsterdam qua ledental een van de sterkste SP afdelingen, met de nodige leden afkomstig uit de CPN.

Niet alleen de concurrentie op links verdween vrijwel, rechts van de SP nam de PvdA onder voormalig vakbondsman Wim Kok afscheid van het sociaaldemocratische gedachtegoed. In 1989 trad de PvdA opnieuw toe tot de regering, nu in een coalitie met het CDA. De PvdA zette de aanvallen op sociale voorzieningen door en ondanks luid protest van de vakbeweging werd de AOW gekort. Met dergelijk beleid vervreemde de PvdA zich van een belangrijk deel van haar achterban. Het ledental van de PvdA viel van bijna 70.000 terug tot iets meer dan 60.000 drie jaar later. De SP wist een deel van deze teleurgestelde PvdA'ers voor zich te winnen, als kiezers en als leden.

Buitenkans

Met een PvdA in crisis en in de regering en GroenLinks dat naar het midden opschoof kreeg de SP de kans om een substantieel deel van de linkse stemmen te verwerven. De PvdA legde zich steeds meer vast op een sociaalliberale koers. Na 1994 trad de PvdA toe tot het eerste Paarse kabinet en ging de regering over tot liberalisering van de arbeids- en woningmarkt, het verzelfstandigen en opsplitsen van de spoorwegen, snijden in sociale voorzieningen en het privatiseren van belangrijke delen van de pensioenen, gezondheidszorg en sociale zekerheid. In 1995 riep Kok op tot het definitief verbreken van de banden met de socialistische traditie.

De SP kreeg zo quasi bij verstek het monopolie op 'socialisme' in het parlement. De eerste twee SP parlementariërs, milieuactivist Remi Poppe en vooral Jan Marijnissen, werden herkenbare voormannen van de oppositie. Hun partij groeide snel. In 1998 won de SP vijf zetels, in 2002 negen en opnieuw negen in 2003. Na de eeuwwisseling versnelde de ontwikkeling van GroenLinks tot een progressief liberale partij. Meer en meer omarmde zij liberale economische opvattingen en de partij begon mee te gaan in het aantasten van ontslagbescherming en pensioenrechten. GroenLinks probeerde zichzelf te positioneren als een toekomstige regeringspartij maar faalde. Sinds 2003 is de SP de grootste partij links van de PvdA.

Ook in ledental groeide de SP. In 2000 had ze 26.000 leden. Het ledental van de PvdA was ondertussen gezakt tot ongeveer 58.000 (34.000 minder dan tien jaar eerder) en GroenLinks had rond de 14.000 leden. Vier jaar later hadden GroenLinks en SP voor het eerst samen meer leden dan de PvdA, voornamelijk

dankzij de groei van de SP. In 2013 had de SP 45.815 leden, GroenLinks 23.896 en de PvdA 55.564.

Een belangrijk deel van de verklaring voor het succes van de SP ligt paradoxaal genoeg in de nederlagen en zwakheden van links en de vakbeweging in Nederland. Zelfs de massale anti-kernwapen protesten van de jaren tachtig hadden geen echte overwinning geboekt. De bonden hadden gefaald in hun poging de loonmatiging en liberalisering van de arbeidsmarkt tegen te gaan en werkten daarna mee aan een dergelijk beleid. De organisatiegraad van de vakbeweging van bijna 35 procent begin jaren tachtig zakte tot minder dan een kwart tien jaar later. Teleurgestelde (ex-)vakbondsleden gingen op zoek naar een partij die voor hen kon opkomen. De hoop van veel mensen dat de PvdA hen zou verdedigen was teleurgesteld.

Terwijl zo de rest van links afbrokkelde, raapte de SP een deel van de stukken op. De neoliberale draai van de PvdA in de jaren negentig en het 'postmaterialisme' van GroenLinks maakte dat de SP overbleef als de verdediger van de verzorgingsstaat en kwetsbare groepen als minima en werklozen. De verdediging door de SP van oude verworvenheden, zo vaak afgedaan als 'conservatief', leverde haar veel sympathie op onder werkende mensen.

Stem tegen? Het alternatief van de SP

Het 'marxisme-leninisme' van de SP in de jaren zeventig en tachtig werd, in de woorden van voormalig PSP-lid en toekomstig SP-europarlementarier Erik Meijer gekarakteriseerd door 'een nogal vulgaire interpretatie van klassenstrijd'; 'bijna alles' dat niet meteen onder de tegenstelling arbeid-kapitaal viel was 'taboe'.²³ De SP van die tijd had geen goed woord over voor het feminisme dat ze beschouwde als kleinburgerlijk en nutteloos.²⁴ Het platvloerse marxisme van de SP was mechanisch, het zag de geschiedenis als gedreven door 'ijzeren' wetten. In 1987 claimde de partij nog steeds dat het een 'historische ontwikkeling' was dat wereldwijd het socialisme in opkomst was. Het verkiezingsprogramma van 1989, het eerste na het opstellen van *Handvest 2000*, stelde nog steeds 'de vooruitgang van de mensheid is onstuitbaar', inclusief 'op politiek vlak'.²⁵ Het marxisme van de oude SP was een dogma dat in stand gehouden kon worden doordat de partij zich isoleerde van de rest van links en haar ideologie weinig van doen had met de lokale praktijk.

Deel van de doorbraak van de SP in de jaren negentig was een nieuwe ideologie die meer mensen zou aanspreken en minder gedateerd zou overkomen. De partij begon dat decennium een nieuw referentiekader te ontwikkelen en Jan

²³ Erik Meijer, 'De SP: van maoïstische sekte tot opvolger van PSP en CPN?' in: *Kritiek. Jaarboek voor socialistische discussie en analyse* 1996, p. 57 – 73, daar p. 64.

²⁴ SP, *Arbeidersvrouw en feminisme*. 1980.

²⁵ SP, Verkiezingsprogramma Tweede Kamerverkiezingen 1989' Voor een schone politiek', p. 2.

Marijnissen zou hier een belangrijke rol in spelen. In 1996 publiceerde hij zijn eerste boek: *Tegenstemmen. Een Rood antwoord op Paars* (in 2009 in een nieuwe editie opnieuw uitgegeven als *Tegenstemmen. Een antwoord op het neoliberalisme*). In een aantal latere boeken zoals *Nieuw Optimisme* en het interviewboek *Hoe dan Jan?* (2005) werkte Marijnissen zijn opvattingen verder uit.^{26, 27}

Vooraf in *Tegenstemmen* staan ideeën centraal die van belang zijn voor de evolutie van de SP. *Nieuw Optimisme* en *Hoe Dan Jan?* volgen in veel opzichten dezelfde lijnen als *Tegenstemmen* en de SP programma's die erna kwamen zijn duidelijk sterk beïnvloed door het boek. In 1996 schreef Marijnissen dat het doel van *Tegenstemmen* was 'een bijdrage te leveren aan het doorbreken van het taboe op het stellen van fundamentele vragen bij het heersende politiek-economische systeem'. Centraal staat 'de analyse van en de kritiek op het neoliberalisme'.²⁸

Opvallend in *Tegenstemmen* is dat neoliberalisme vooral gezien wordt als een manier van denken. Neoliberalisme zou enkel puur economische belangen ('lees: de belangen van de economisch en financieel machtigen') als politieke criteria erkennen. Tot de vroege jaren tachtig zou de Nederlandse politiek gekenmerkt zijn geweest door een 'sociaaldemocratische consensus' maar deze begon gedurende dat decennium 'af te brokkelen'. De oude consensus werd in de jaren negentig vervangen door een nieuwe, neoliberale consensus. De essentie hiervan was het kapitalisme 'zoveel als mogelijk te ontdoen van sociaaldemocratische invloeden'. Marijnissen geeft onder andere de privatisering van de gezondheidszorg en de uitbreiding van marktmechanismen als voorbeelden van het soort beleid dat door deze nieuwe consensus geïnspireerd werd.

Marijnissen haalt de Franse econoom Michel Albert, onder andere voormalig topman van *Assurances Générales de France* en voormalige voorzitter van de planningscommissie van de Franse regering, aan om een onderscheid te maken tussen 'Rijnlands' en 'Angelsaksisch' kapitalisme. Het Rijnlandse model zou gekenmerkt worden door een hoge graad van overheidscontrole over de 'vrije kapitalistische markt' en onderhandelingen tussen werkers en bazen. Het omvat landen als Frankrijk, Duitsland, Nederland, Zweden en Denemarken. In het Angelsaksische model, 'de Britse en Amerikaanse versie van kapitalisme' volgens Marijnissen, heeft de markt meer invloed.

Om de verspreiding van het Angelsaksische (ook wel het 'Amerikaanse') model te verklaren haalt Marijnissen Albert aan: propaganda voor de consumentistische *American way of Life*, de verlokking van grote, snelle winst

²⁶ Marijnissen, *Nieuw Optimisme*, Karel Glastra van Loon, Kees Slager, *Hoe Dan Jan? Een gesprek over nieuw optimisme in tijden van crisis* (Amsterdam 2005).

²⁷ Jan Marijnissen, *Tegenstemmen. Een antwoord op het neoliberalisme* (Amsterdam 2009).

²⁸ Marijnissen, *Tegenstemmen*, p.10, 11. Tenzij anders vermeld, komen de volgende citaten uit de eerste drie hoofdstukken van *Tegenstemmen*, p. 17 - 73.

op de beurs en een soort 'hedonisme' dat onweerstaanbaar bleek, 'zelfs in het spaarzame en calvinistische Nederland'. Weliswaar behandelde *Tegenstemmen* ook de economische achtergrond waartegen het neoliberalisme kon opkomen (de crisis van de jaren zeventig, groeiende begrotingstekorten, de liberalisering van de wereldhandel en daarmee gepaard gaande loondruk) maar opnieuw bleken ideologische factoren doorslaggevend. Dat 'de vele, voor iedereen zichtbare' negatieve effecten van liberaal beleid de invoering ervan in Nederland niet afremden was volgens Marijnissen namelijk het gevolg van de 'verlokkingen van de American way of life' en de onvermijdelijke terugslag die volgde op 'de doorgeslagen welzijns cultuur van geitenwollensokkendragers en streetcorner-werkers' van de jaren zeventig. Als reactie hierop zouden mensen het egoïsme en de winsthonger van het ik-tijdperk dat Marijnissen als de kern van het neoliberale project beschouwde massaal omarmd hebben.

Marijnissen haalt uit naar het neoliberale gedachtegoed dat mensen zou zien als fundamenteel egoïstisch en slechts uit op hun (economisch) belang. Het neoliberale wereldbeeld claimt impliciet dat arm zijn de schuld is van de armen zelf en leidt tot overheidsbeleid dat individualisme en egoïsme aanmoedigt. Marijnissen: 'de staat' wordt in deze nieuwe tijd 'niet langer gezien als een beschermer of regelaar maar als een parasiet', de overheid is 'geen baken meer als het gaat om het tot uitdrukking brengen van bepaalde normen en waarden'. 'Neoliberalisme vernietigt de banden tussen mensen' die 'alle samenlevingen karakteriseren' en het is ondemocratisch omdat het meer macht geeft aan de markt. Het 'democratische *one man, one vote*' wordt vervangen door '*one dollar, one vote*.' De markt is echter niet in staat om het grotere geheel te zien en schaadt daarom menselijke leefomstandigheden en het milieu.

Het tweede hoofdstuk van het boek is een betoog over socialisme, gekarakteriseerd als 'de zoektocht naar een alternatief voor de kapitalistische samenleving'. Marijnissen refereert kort aan Marx en merkt op dat alhoewel veel van zijn voorspellingen niet uitkwamen, veel van zijn analyse van het kapitalisme relevant blijft. Hij behandelt niet wat er dan nog relevant is. Marijnissen gaat dan over tot een bespreking van de ontwikkeling van de sociaaldemocratie. Hij wijst erop dat voor de SP de verzorgingsstaat altijd slechts een tweede keus was. Zo lang als kapitalisme bestaat, biedt een verzorgingsstaat de best mogelijke bescherming tegen de schadelijke effecten ervan. Maar, een verzorgingsstaat 'doet geen recht aan de menselijke waardigheid' want deze ontnemt mensen de verantwoordelijkheid voor hun eigen geluk.

Het tweede 'structurele manco van de verzorgingsstaat' is dat deze 'binnen het kapitalistische systeem uiteindelijk onbetaalbaar is'; 'de verzorgingsstaat moet namelijk de klappen opvangen die het kapitalistische systeem uitdeelt ten tijde van economische tegenspoed. De middelen daartoe moeten echter voortgebracht worden door dat zelfde kapitalistische systeem. En in tijden van

tegenspoed wil dat systeem die middelen juist aanwenden ten behoeve van zichzelf'.

Volgens *Tegenstemmen* verloor de PvdA haar worteling onder de mensen nadat in de jaren zeventig en tachtig een nieuwe laag linkse intellectuelen de controle over de partij overnam. De partij werd meer en meer een vehikel voor de carrière van deze mensen en oriënteerde zich op het politieke midden om stemmen te winnen. De PvdA vervreemde zich van haar oude basis van arbeiders en verloor het contact met hun leefwereld. Een paar jaar later schreef Marijnissen dat in 1994 'de metamorfose van de PvdA onder leiding van Wim Kok van een linkse partij naar een rechtse bondgenoot van de neoliberalen' werd voltooid.²⁹

Na de behandeling van de sociaaldemocratie bespreekt Marijnissen het 'werkelijk bestaande socialisme', dat door hem gekarakteriseerd wordt als een systeem waarin de 'geinstitutionaliseerde revolutie en de rigide opstelling van de partij' leidden tot 'weezinwekkende uitwassen'. Het autoritaire bewind van de partij leidde tot een enorme bureaucratie, een verlamming van de samenleving en uiteindelijk ineenstorting; 'dat dit systeem ten slotte ten onder ging, is dus geen verlies voor diegenen die een vrijheidslievend socialisme nastreven'.

De effecten van neoliberalisme in Nederland zijn voor Marijnissen onder andere een aftakeling van de democratie. 'Ooit waren politieke partijen exponenten van bepaalde ideologieën en tevens de belangrijkste intermediair tussen bestuur en burger maar 'beide betekenissen lijken zij steeds meer te hebben verloren'. Aangezien de meeste partijen deel uitmaken van de 'neoliberale consensus' vervaagt hun profiel.

Volgens Marijnissen is het de taak van politieke partijen om een analyse te maken van de samenleving en op basis daarvan een visie op de toekomst te ontwikkelen. De ideologie van een partij zou de kiezer een idee geven van wat te verwachten als een partij aan de macht zou komen. Bovendien geven politieke partijen burgers de kans deel te nemen aan de uitoefening van de macht; door verkiezingen in de partij kan elke burger kandidaat voor een bestuursfunctie worden.

Volgens Marijnissen zijn partijen geworden tot vehikels voor de carrières van professionele politici. 'En zo is de cirkel rond: hoe minder politieke partijen geworteld zijn in de samenleving en hoe minder ze rechtstreeks contact met de mensen onderhouden, hoe minder ze oog hebben voor de misstanden in de samenleving en hoe minder ze rekening houden met de problemen in de samenleving'.³⁰ Hierdoor verliezen mensen ook meer en meer hun interesse in de politiek en zijn ze minder geneigd om te gaan stemmen.

²⁹ Jan Marijnissen. *Effe Dimmen! Een rebel in Den Haag* (Amsterdam 1998), p. 18.

³⁰ Marijnissen, *Tegenstemmen*, p. 54.

De andere reden die Marijnissen geeft voor het afnemen van de interesse in de politiek is de 'groeierende machteloosheid' als gevolg van neoliberaal beleid dat bevoegdheden en taken van de overheid overhevelt naar een markt die steeds minder beïnvloed wordt door de overheid. Om mensen opnieuw bij de politiek te betrekken moeten 'de politiek en het bestuur' 'zichzelf ontdoen van de baantjesjagers en de carrière-yuppen en weer een afspiegeling worden van de hele maatschappij'.³¹

Ten slotte bespreekt Marijnissen zijn alternatief, een 'modern alternatief'. Marijnissen's socialisme is geen 'heilsprofetie' maar is 'op de eerste plaats een bepaalde visie op mens en samenleving en heeft dus ook betekenis in het hier en nu'. De 'socialistische gedachte' is volgens hem gebaseerd 'op het uitgangspunt dat de mens de maat is van alle dingen en dat de menselijke maat bepalend moet zijn voor de inrichting van de samenleving'.³²

Tegenstemmen is niet helemaal consistent in de verklaring waarom het neoliberalisme zo succesvol is gebleken. Eén opvatting van neoliberalisme in het boek is dat het een egoïstische en hedonistische moraal betreft die een daarbij passend sociaaleconomisch beleid najaagt. Een andere is die van neoliberalisme als een waanidee dat de elite verblindt en hen doet wegglijken van de werkelijke gevolgen van hun beleid. Maar een enkele keer spreekt Marijnissen over de 'verborgen agenda' van neoliberalen ('een tot op het bot gespleten samenleving'), daarmee implicerend dat zij zich wel degelijk bewust zijn van de gevolgen van hun beleid. Maar de dominante trant in *Tegenstemmen* is dat neoliberalisme een contraproductief idee is dat het beoordelingsvermogen van politici vertroebeld heeft en hen er toe aanzet zichzelf meer en meer overbodig te maken door macht over te dragen aan de markt.

Voor Marijnissen is de drijvende kracht achter het neoliberalisme een moraal gebaseerd op egoïsme en individualisme. Hiertegenover zet Marijnissen een alternatieve moraal die is gebaseerd op vrij conventionele standaarden als menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid tussen mensen en solidariteit. Deze waarden zouden zich hebben 'uitgekristalliseerd' in 'meer dan tweeduizend jaar Europese geschiedenis'.³³ Deze triptiek is van grote invloed in de SP en zou later terugkomen in de fundamentele partij-documenten. Deze moraal is voor de SP een meetlat om politieke ideeën aan af te meten. Het eerdere, door het marxisme beïnvloede idee dat socialisme een samenleving is met collectieve controle over de productiemiddelen, wordt verlaten. In *Tegenstemmen* wordt socialisme een ethisch ideaal. Enkele jaren later zou dit 'ethische socialisme' officieel deel worden van de SP ideologie.

³¹ Ibidem, p. 111.

³² Ibidem, p. 197.

³³ Marijnissen, *Tegenstemmen*, p. 149.

De alternatieve moraal zou vorm moeten worden gegeven door de overheid die, volgens Marijnissen, 'wij hebben opgedragen namens de gemeenschap een aantal dingen te verzorgen zoals het waken over het algemeen belang voor nu en voor de langere termijn'.³⁴ In de jaren zeventig en tachtig zag de SP de overheid als een instrument van de heersende klassen. *Handvest 2000* verklaarde nog: 'juist onder socialistische voorwaarden bestaat de kans te regeren volgens de wil van het volk. Zonder controle over de economie gaat elk democratisch bestel mank'.³⁵

Volgens *Tegenstemmen* is de staat echter een neutraal instrument dat, afhankelijk van de ideologie van de regeringspartijen, voor verschillende doeleinden gebruikt kan worden. Volgens Marijnissen zouden overheden in wezen sociaaldemocratisch moeten zijn; 'de taken die een overheid behoort te vervullen' zijn volgens hem 'het beheren en bevorderen van het algemeen nut, het beheren en bevorderen van niet-materiële rijkdommen als intellectueel vermogen en culturele rijkdom, het garanderen van een als eerlijk ervaren verdeling van de rijkdom en het bieden van bescherming aan hen die dat nodig hebben'.³⁶

De SP heeft in haar bestaan enkele opmerkelijke transformaties ondergaan. Eerst nam zij afstand van het maoïsme en China en vermeed daardoor de verwarring en het isolement dat veel maoïstische groeperingen trof na de toenadering tussen China en het Westen en de onthullingen over de misdaden van het Chinese regime. Daarna, in de late jaren tachtig en vroege jaren negentig, na de implosie van het Oostblok, liet de partij alle referenties naar marxisme en leninisme vallen. Hiervóór trokken de officiële theorie en de (veelal plaatselijke) praktijk gescheiden op. *Handvest 2000* was een poging om de partij te voorzien van een bijgewerkte ideologie en een nieuwe lange termijn visie. Maar slechts tien jaar later zou de partij-ideologie met het aannemen van het nieuwe handvest *Heel de Mens* in 1999 opnieuw diepgaande veranderingen ondergaan.

Veel van de ideeën die in *Tegenstemmen* ontwikkeld werden zouden namelijk deel uit gaan maken van *Heel de Mens*. In een echo van de woorden in *Tegenstemmen* definieert *Heel de Mens* socialisme als 'op de eerste plaats een bepaalde visie op mens en samenleving'. De meetlat is 'menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid en solidariteit', morele waarden waar weinig mensen echt tegen zullen zijn.³⁷ De drijvende kracht voor de toewijding van de SP aan deze waarden is 'morele verontwaardiging'.³⁸ De SP verzet zich tegen 'een mentaliteit

³⁴ Ibidem, p. 208.

³⁵ SP, 'Een maatschappij voor mensen. Handvest 2000'. Rotterdam, 1989', p. 9.

³⁶ Marijnissen, *Tegenstemmen*, p. 111.

³⁷ 'Heel de Mens', p. 18.

³⁸ Ibidem, p. 7.

van ieder voor zich' en weigert te accepteren dat 'de economische wetten van het kapitalisme de marges bepalen waarin de politiek mag opereren'.³⁹

De samenleving moet 'diepgaand worden gedemocratiseerd, en dit 'vereist stelselmatige vergroting van de zeggenschap van democratisch gekozen organen over de economie'. Dit kan plaatsvinden door 'wetgeving en belastingheffing, maar ook door verandering van de huidige eigendomsverhoudingen in de economie'. In de eerdere opvatting van socialisme stond het veranderen van de eigendomsverhoudingen centraal, nu is dit slechts een mogelijk middel tot een doel geworden. *Heel de Mens* bevestigt de visie op de staat uit *Tegenstemmen* als een neutraal instrument en verklaart dat het 'belangrijkste middel' om 'de wil van de bevolking tot uitdrukking en uitvoering te brengen' de parlementaire democratie is.⁴⁰ Van klassenstrijd of een specifieke rol voor de arbeidersklasse is geen sprake, in plaats daarvan doet de partij een moreel beroep op iedereen die zich in haar moraal kan vinden.⁴¹

Enkele jaren geleden verklaarde Marijnissen dat de SP sinds de jaren negentig 'eigenlijk een eigen ideologie heeft, zonder de klassieke basis van Marx en Engels'. Dit lijkt een verwijzing te zijn naar de ideeën die in zijn boeken ontwikkeld werden en daarna deel uit gingen maken van het handvest van de SP.⁴²

SP 3.0

Begin jaren 2000, en vooral na de electorale piek van 2006, veranderde de SP opnieuw. In tegenstelling tot de maoïstische SP van de jaren zeventig en tachtig of de SP van de jaren negentig is het doel van deze nieuwe SP niet meer het socialiseren van de productiemiddelen maar het beschermen en versterken van de verzorgingsstaat. *Modern Socialisme*, een inleidend boekje voor nieuwe SP-leden verwoordt het zo: 'socialisten staan voor degelijke democratische controle over de vrije markteconomie'.⁴³ In 1995 schreef Marijnissen dat in een kapitalistisch raamwerk een verzorgingsstaat op den duur niet functioneren kan, maar deze notie is nu verdwenen.

Het inruilen van het streven naar een post-kapitalistische samenleving voor een verzorgingsstaat, de verruiming van de doelgroep van de arbeidersklasse naar

³⁹ Ibidem, p. 8.

⁴⁰ 'Heel de Mens', p. 11.

⁴¹ Sjaak van der Velden. *Ontwaakt. Hoe de SP zijn idealen overboord zet om in de regering te komen* (Rotterdam 2012), p. 10 vat dit goed samen als 'een moreel appèl op iedereen'. Van der Velden schreef deze brochure met vrij bittere kritiek op de SP na zijn vertrek als hoofdredacteur van *Spanning*, het blad van het Wetenschappelijk Bureau van de SP.

⁴² Kustaw Bessems interview met Jan Marijnissen: 'Socialisme is bezoedeld'. *De Ondernemer* 10 November 2011, online op <http://www.deondernemer.nl/binnenland/609410/socialisme-is-bezoedeld.html>].

⁴³ Ronald van Raak, Jan Marijnissen, *Modern Socialisme* (Amsterdam 2008), p. 31.

de gehele bevolking, het benadrukken van parlementaire invloed en de opvatting dat de staat een neutraal instrument is zijn allemaal kenmerkende eigenschappen van de West-Europese sociaaldemocratie in de periode vóór de neoliberale draai.

SP-leiders hebben geen probleem met het label sociaaldemocratisch. Tiny Kox, voorzitter van de senaatsfractie, zei in 2007 bijvoorbeeld dat er niks mis mee is om de SP sociaaldemocratisch te noemen, 'zolang als het sociaaldemocratisch met een plus is'.⁴⁴ Meer recent stelde Marijnissen dat als de partij nu opgericht zou worden, hij er geen voorstander van zou zijn de partij socialistisch te noemen daar die term bezoedeld is door het 'totale falen in de Sovjet-Unie, Oost-Europa en Cuba'. SP'ers zijn volgens Marijnissen 'sociaaldemocraten met wat erbij'.⁴⁵ Vergeleken met het PvdA handvest van 1977, dat opriep tot het socialiseren van centrale ondernemingen, banken en pensioenfondsen als deel van een 'nieuwe klassenstrijd' is *Heel de Mens* een stuk gematigder.⁴⁶

Vanaf *Heel de Mens* heeft de SP in toenemende mate de PvdA op eigen terrein uitgedaagd. In een PvdA publicatie merkte politicoloog Gerrit Voerman op dat de SP zichzelf sinds 1999 expliciet in de sociaaldemocratische traditie plaatst.⁴⁷ Het kabinet Den Uyl is voor grote delen van parlementair links een toetssteen geworden, inclusief voor de huidige SP. In 2005 verwees Jan Marijnissen bijvoorbeeld naar Den Uyl om aan te geven hoe progressief beleid mogelijk zou zijn zonder een kapitaalvlucht te provoceren.⁴⁸

Strategische koerswijziging

De pogingen van de SP om de mantel van erfgenaam van de sociaaldemocratische traditie over te nemen is een goede illustratie van de strategie van de partij. De uitspraak van de jonge Marijnissen dat 'het er niet om gaat wat wij willen maar wat de mensen van ons willen' zou het motto kunnen zijn van de SP strategie. Tiny Kox verwoordde hetzelfde idee iets anders toen hij stelde dat omdat 'de SP niet bedoeld was om klein te blijven', deze 'bewust werkte aan een visie die door zeer veel mensen omarmd zou kunnen worden'.⁴⁹ De SP zoekt kwesties die door de andere partijen vergeten of verwaarloosd zijn en werpt zich op als de kampioen hiervan – het is een aanpak die nog steeds de invloed toont van Mao's 'massa-lijn'. De SP is in staat dit soort vergeten issues te identificeren omdat ze, vooral vergeleken met andere partijen, diepe en wijdvertakte sociale wortels heeft. Een vroeg voorbeeld was

⁴⁴ Gerrit Voerman, Paul Lucardie, 'De sociaal-democratisering van de SP' in Frans Becker, René Cuperus (red.) *Verloren slag. De PvdA en de verkiezingen van november 2006* (Amsterdam 2007), p. 139 – 164, daar p. 140.

⁴⁵ Bessems, 'Socialisme is bezoedeld'.

⁴⁶ PvdA 'Beginselprogramma Partij van de Arbeid'. 1977.

⁴⁷ Voerman, Lucardie. *De sociaal-democratisering van de SP*, p. 156.

⁴⁸ Van Loon, Slager, *Hoe dan Jan?*, p. 140.

⁴⁹ Voerman, Lucardie. *De sociaal-democratisering van de SP*, p. 148.

hoe de SP als een van de eersten de aandacht vestigde op vervuiling en grondvergiftiging. De poging van de SP om zich op te werpen als vertegenwoordiger van de sociaaldemocratische traditie is een ander voorbeeld van hoe de partij een reeds bestaand publiek probeert aan te spreken.

Een keerzijde van deze strategie is dat ideologische elementen die een dergelijke aansluiting bemoeilijken makkelijk geofferd kunnen worden. Een voorbeeld is de veranderende opvatting van de SP ten opzichte van de monarchie. Zoals gebruikelijk in de socialistische traditie was de SP lange tijd voorstander van een republiek, ook al was en is het koningshuis een populair instituut. Het verkiezingsprogramma van 2006 zweeg echter over dit thema. Sindsdien beperken de verkiezingsprogramma's zich tot oproepen tot het beperken van de rol van het koningshuis tot zuiver ceremoniële taken.

Campagnes waarvan verwacht kan worden dat ze met veel sympathie ontvangen zullen worden krijgen de prioriteit. Kwesties die minder snel op een groot, instemmend publiek kunnen rekenen krijgen bij de SP minder aandacht. De SP probeert campagne te voeren rondom die thema's waarop de dagelijkse ervaringen van mensen botsen met het heersende idee dat de Nederlandse samenleving gebaseerd zou moeten zijn op waarden als eerlijkheid, gelijkwaardigheid, democratie en gerechtigheid. Voorbeelden zijn het ageren tegen gebrekkige gezondheidszorg of het verwaarlozen van de zorg voor ouderen. Een ander voorbeeld is hoe de partij tot 2012 opkwam voor het behoud van de pensioenleeftijd op 65 jaar, iets dat door veel mensen gezien werd (en wordt) als een verdiend recht.

De strategie van de SP is een morele strategie. In campagnes gebruikt de SP zeer vaak morele termen en beroepen op 'de beschaving' om deze kracht bij te zetten. Het ethische socialisme van de SP leidt tot een strategie waarin items die de meeste morele verontwaardiging opwekken centraal staan. Op deze manier kan de SP haar alternatieve moraal naar voren brengen. Dit is een belangrijke reden voor de SP om verdediging van ouderen die afhankelijk zijn van zorg of van kinderen die in armoede opgroeien tot speerpunten te maken. Het lot van dergelijke kwetsbare groepen wekt immers veel medeleven.

Het sterke punt van deze aanpak is dat, in plaats van mensen met argumenten proberen tot nieuwe gezichtspunten over te halen, de nadruk ligt op het gebruik van ideeën en waarden die al wijdverspreid zijn. Want wie is nou niet een voorstander van 'beschaving'? Op deze manier positioneert de SP zich als kampioen van moreel gedrag en tegenstander van beleid dat afwijkt van de sociale norm, van beleid dat bijvoorbeeld in het belang is van inhalijs bankiers en politici die niet durven op te treden. De sociale norm waartegen dit gedrag wordt afgezet is impliciet de 'sociaaldemocratische consensus' waar Marijnissen over schreef in *Tegenstemmen*.

Er zijn echter ook kanttekeningen te plaatsen bij deze strategie. Zo benadrukt de SP hoe neoliberale hervormingen als privatiseringen van openbare

voorzieningen en liberalisering van de economie de bevoegdheden van het parlement uitgehold hebben, maar het is ook via het parlement dat de partij het neoliberale beleid wil stoppen. Neoliberaal beleid is in hun analyse in grote mate een politieke keuze geweest van opeenvolgende regeringen, maar dit betekent niet dat dit beleid op dezelfde manier gestopt of zelfs teruggedraaid kan worden. Het is eenvoudiger om bevoegdheden en macht uit handen te geven dan om deze terug te winnen. De 'sociaaldemocratische consensus' van vóór de neoliberale draai was immers het product van (internationale) krachtsverhoudingen tussen kapitaal en sterke arbeidersbewegingen die niet meer bestaan.

Een tweede kanttekening is dat het lot van kwetsbare groepen wel veel medeleven wekt, maar dat deze groepen zelf maar zeer moeilijk een vuist kunnen maken – juist omdat zij zo kwetsbaar zijn. De klassieke marxistische oriëntatie op de arbeidersklasse werd gemotiveerd door de overweging dat dit een grote groep is die met haar werk de samenleving draaiende houdt. Als zij massaal in beweging komt en bijvoorbeeld een staking organiseert kan zichzelf verandering afdwingen. De kwetsbare groepen die vaak centraal staan in SP campagnes hebben deze mogelijkheid niet. De SP poogt echter de sympathie die veel mensen voelen voor deze groepen, en de daarmee gepaard gaande morele verontwaardiging over hun lot, via het parlement om te zetten tot daadwerkelijke invloed. Deze strategie legt dus het zwaartepunt bij het parlement.

De SP strategie leidt er toe dat de partij weinig ervaring heeft met mensen voor zich winnen met ideologische argumenten of door middel van discussies waarin het om fundamentele verschillen gaat. De relatieve verwaarlozing door de SP van ideologische strijd waar bijvoorbeeld Merijn Oudenampsen op heeft gewezen wordt in linkse kringen nog wel eens gezien als een overblijfsel van het arbeiderisme van de oude SP maar het is meer dan dat.⁵⁰ Intellectuele overreding en argumenten zijn nu eenmaal van onderschikt belang in een strategie die mensen primair wil aanspreken op hun morele verontwaardiging.

Na dertig jaar zijn neoliberale opvattingen diepgeworteld in Nederland, zo diep dat deze vaak niet meer als zodanig herkend worden maar gelden als 'gezond verstand' en ook gedeeld worden door mensen die weinig ophebben met expliciet neoliberale ideeën. Hetzelfde 'gezonde verstand' waarop de SP mensen zo vaak aanspreekt kan hen er dus ook van doen uitgaan dat de voorstellen van de partij, hoe sympathiek ook, 'gewoon niet realistisch zijn'. De wijdverspreide sympathie voor de partij wordt daarom lang niet altijd omgezet in daadwerkelijke steun.

Dit is vooral duidelijk geworden tijdens verkiezingen en in concurrentie met de PvdA. Het is een terugkerend patroon dat mensen zeggen voornemens zijn SP te

⁵⁰ Daniel Finn, 'Order reigns in The Hague. The Dutch Elections and the Socialist Party', *New Left Review* 77 (2013), p. 71 – 86, daar p. 6.

stemmen maar uiteindelijk kiezen voor de PvdA. Vooral tijdens de verkiezingsstrijd van 2012 was dit duidelijk: in enkele weken daalde de verwachte score voor de SP van 35 tot minder dan 20 en uiteindelijk 15 zetels terwijl de PvdA groeide van 30 tot 38 zetels. Een deel van de verklaring is dat mensen zeggen van plan te zijn SP te stemmen in de hoop daarmee de PvdA onder druk te kunnen zetten meer naar links te koersen.

Een ontbrekende partner

In 2006 won de SP 25 zetels en hoopten veel partijleden en supporters dat ze deel uit zou gaan maken van de regeringscoalitie. De PvdA koos er echter voor om een coalitie te vormen met het CDA. De PvdA en rechts sloten de SP uit maar slaagden erin het beeld neer te zetten dat de SP hier zelf verantwoordelijk voor was. De PvdA heeft nog steeds een veel sterkere invloed in het publieke debat dan de SP. Dat de schuld voor deze ontwikkeling zo op de schouders van de SP gelegd kon worden is een illustratie van haar relatieve zwakte in het publieke debat. Voor een partij met de omvang van de SP zijn er maar weinig opinieleiders, journalisten of academici die er mee sympathiseren.

De SP heeft op verschillende manieren gereageerd op dergelijke (relatieve) teleurstellingen en de aanhoudende superioriteit van de PvdA. Sinds de teleurstelling van 2006 heeft de SP een voor een eisen die regeringsdeelname zouden blokkeren laten vallen. Al genoemd is het uit het beeld verdwijnen van de invoering van de republiek, verder zijn er nog het opgeven van het verzet tegen Nederlands lidmaatschap van de NAVO en het schrappen van de herinvoering van het 72 procent belastingtarief boven de 225.000 euro per jaar (in 1990 afgeschaft door PvdA en VVD) en het accepteren van verhoging van de pensioenleeftijd. De partij heeft de 'noodzaak' van bezuinigingen geaccepteerd en accepteert in principe het Europese stabiliteitspact, ook al wil ze de deadline voor het verlagen van het overheidstekort tot onder de drie procent opschuiven naar 2015.

Een andere reactie op pogingen om de SP neer te zetten als 'te radicaal' en niet bereid compromissen te sluiten is dat de partij sterk haar bestuurservaring in verschillende steden is gaan benadrukken. In *Spanning*, het blad voor actieve SP'ers, staan daarnaast met regelmaat stukken over wat de partij als succesvolle voorbeelden van progressief besturen beschouwt. Dit varieert van de Braziliaanse PT tot de Indiase CPI (M) maar de partijen waar de SP zich het nauwste mee verwant voelt zijn Scandinavische organisaties als de Noorse *Sosialistisk Venstreparti* en de Deense *Sosialistisk Folkeparti*.⁵¹ Maar deze partijen zijn ook in serieuze moeilijkheden gekomen omdat ze een groot deel van hun achterban teleurstelden tijdens hun regeerperiodes in coalities met PvdA-achtige sociaalliberalen en het is onduidelijk hoe de SP denkt dit te vermijden.

⁵¹ Lucie Tijmen, , 'SP leert veel van Scandinavisch links' *Spanning* 6 (2012).

Daar komt de vraag nog bij of de PvdA geïnteresseerd zou zijn in het vormen van een coalitie met de SP, behalve dan om deze in te kapselen. Steve McGiffen, een Britse socialist die heeft samengewerkt met de SP, verklaarde, refererend aan Europese Unie verdragen over 'vrije concurrentie' en marktwerking; 'het verdedigen van de verzorgingsstaat betekent dat je op allerlei vlakken betrokken raakt – inclusief het verdedigen van de democratie in Nederland tegen de Europese Commissie. Het probleem voor sociaaldemocraten, en het zou ook voor de SP een probleem zijn, is dat alles waar zij eens voor stonden tegenwoordig verboden is. Dat stelt je voor een probleem, maar het is ook een probleem voor de EU. Een klein land als Griekenland of Ierland vernielen is een ding, maar Nederland was een van de oprichters, een kernstaat met een absoluut centrale rol in de EU; je kunt je de EU er niet zonder voorstellen. Als je een land als dit ertoe krijgt te stemmen voor dingen die de Commissie zal verbieden, zal dat een crisis voor de EU zijn'.⁵² Het lijkt niet waarschijnlijk dat PvdA een dergelijke confrontatie zou steunen.

Na het uitbreken van de economische crisis in 2008 voelde de SP dat zij gelijk had gekregen met haar kritiek op het neoliberalisme. Volgens de huidige fractievoorzitter Emile Roemer werd zelfs niet meer werkelijk ontkend dat de SP gelijk had.⁵³ Maar dit verwart de retoriek van de centrumpartijen met de realiteit. De PvdA blijft liberaal economisch beleid voeren en VVD en CDA zijn nog rechtser geworden. Het verschil is dat dergelijk beleid niet langer, zoals in de jaren negentig, euforisch wordt geprezen, maar gepresenteerd wordt als bittere noodzaak. De maatregelen die volgens Roemer nodig zijn om daadwerkelijk te breken met neoliberalisme, zoals het inperken van de macht van banken en het 'breken' van de macht van speculanten, zijn nog steeds ver weg.⁵⁴

Volgens de SP 'durfde' de PvdA het in 2006 niet aan om met hen een coalitie te vormen. In het begin van 2013 schreef Emile Roemer dat er twee PvdA's bestaan: een die het neoliberalisme vaarwel wil zeggen om te kiezen voor links en een van 'traditionele' partijleiders die door willen gaan op de neoliberale weg.⁵⁵ De PvdA heeft inderdaad een hoge prijs betaald voor het begaan van die weg wat betreft zetels en leden. Deze neergang van hun partij en de gelijktijdige opkomst van de SP heeft enkele PvdA-ideologen ertoe aangezet om te pleiten voor een terugkeer naar de sociaaldemocratische beginselen. In het bijzonder na 2006 cultiveerde de partij een links profiel. In een interview voor *Spanning* in de aanloop naar de verkiezingen van 2012 stelde SP-Europarlementariër Erik Meijer dat het een van de successen van de SP was dat

⁵² Finn, *Order reigns in The Hague*, p. 81- 82.

⁵³ Emile Roemer, *Tot hier - en nu verder. Emile Roemer vertelt zijn verhaal* (Soesterberg 2010) p. 98.

⁵⁴ Roemer, *Tot hier*, p. 99.

⁵⁵ Roemer, Emile, 'De linkse PvdA praat, de rechtse PvdA regeert', *De Volkskrant* 20 februari, 2013, online op [http://www.sp.nl/emileromer/opinies/1505/De_linkse_PvdA_praat_de_rechtse_PvdA_regeert.html].

zij de PvdA aanzienlijk naar links zou hebben geduwd.⁵⁶ Echter, na de verkiezingen sloot de PvdA een regeerakkoord met de VVD en werd er doorgegaan met bezuinigingsbeleid en neoliberale structuurhervormingen.

De economische voorstellen van de SP, zoals de oprichting van een nationale investeringsbank, zijn in wezen Keynesiaans, maar daarmee nog steeds taboe in de Nederlandse politiek. De SP kan er maar weinig bondgenoten voor vinden. De SP is voorstander van de kwijtschelding van een (groter) deel van de Griekse schuld en van democratische controle over de Europese Centrale Bank maar voor de PvdA blijven dit soort voorstellen onacceptabel. De zo gewenste heroriëntatie van de PvdA lijkt beperkt te blijven tot enkele theoretici met weinig reële invloed en campagnepraat.

De straat op

Kenmerkend voor de SP is dat een relatief hoog percentage van de leden actief is en dat leden van de partij zeer zichtbaar deel uitmaakt van sociale bewegingen. Van de rond 45.000 SP'ers zijn er zo'n 5.000 actief.⁵⁷ Dit geeft de SP een veel groter potentieel voor mobilisaties dan GroenLinks of de PvdA die grotendeels ineengeschrumpeld zijn tot een betaald apparaat met passieve leden.

Voor de SP is deelname aan protesten en acties op straat een aanvulling op parlementair werk; 'geen fractie zonder actie'. Parlementariër Ronald van Raak, hoofd van het wetenschappelijk bureau van de SP, schrijft: 'het voeren van acties is een directe vorm van politiek, die mensen betreft bij de besluitvorming, problemen onder de aandacht brengt en bestuurders onder druk zet. Dit activisme is een belangrijke aanvulling op de vertegenwoordigende politiek van gemeenteraden en Tweede Kamer.'⁵⁸ Buitenparlementaire acties zijn een manier om de voorstellen van de partij te verspreiden en mensen aan te trekken.⁵⁹ De beslissing om deel te nemen aan demonstraties en andere acties hangt in hoge mate af van verwachtingen over de zichtbaarheid van de actie en reacties van de media.⁶⁰

Zo speelde de SP een centrale rol in de beweging tegen de oorlog tegen Irak, maar nadat de invasie was begonnen en de aandacht voor 'Irak' afnam, draaide ook de SP haar betrokkenheid terug. De SP werkt niet aan het bijdragen aan de opbouw van sociale bewegingen die autonoom van het parlement of de partij opereren. Dat is een begrijpelijke aanpak in een land waar, op een handjevol uitzonderingen na, sociale bewegingen zwak zijn en niet in staat zelf een

⁵⁶ Lucie, 'SP leert veel van Scandinavisch links', p. 7.

⁵⁷ Finn, *Order reigns in The Hague*, p. 76.

⁵⁸ Ronald van Raak, 'Meer dan mooie dromen. Het praktische internationalisme van de SP' in: *Kritiek. Jaarboek voor socialistische discussie en analyse 2008*, p. 203 – 209, daar p. 206.

⁵⁹ Van Loon, Slager, *Hoe dan Jan?*, p. 123.

⁶⁰ Kagie, *De Socialisten*, p. 148.

stempel op sociale ontwikkelingen te drukken, maar helpt niet bij het doorbreken van dit patroon. De sterke overtuiging in de SP dat investeringen in acties tot duidelijk zichtbare resultaten moeten leiden staat een langetermijnstrategie die pas na langere tijd resultaten oplevert in de weg.

De vroege SP had op een paar uitzonderingen na weinig invloed op de werkvloer of in de vakbeweging.⁶¹ Opmerkelijk voor zo'n grote linkse partij is de nog immer bescheiden rol die de SP speelt in de vakbeweging. In de strategie van de SP neemt deze geen hoofdrol in. Arbeidshistoricus Sjaak van der Velden, toen redacteur van *Spanning* verbond dit in 2010 met de strategie van de partij; de SP richt zich 'al jaren vooral op iedereen in de maatschappij die ziek, zwak en misselijk is. Het vakbondswerk is daardoor vrijwel geheel verwaarloosd ten gunste van het werken in buurten en de zorg. Dat onder vakbondsleden de SP toch goed scoort is door de partij nauwelijks te gelde gemaakt'.⁶²

Onder vakbondsleden is de SP populairder dan de PvdA en veel actieve vakbondsleden zijn SP'er. Maar het klopt dat er weinig gedaan is om deze sympathie te organiseren of een systematische werking in de vakbond te ontwikkelen. De bedrijvenkrant *Solidair* bijvoorbeeld verschijnt onregelmatig en sinds 2005 zijn er geen nieuwe nummers van op de website van de SP te vinden. In recente stakingen en campagnes van de vakbeweging als die van de schoonmakers of zorgwerkers spelen SP-leden vaak een centrale rol maar dit doen zij als vakbondsleden en niet als SP'er. Dat de vakbeweging geen prioriteit heeft is een bewuste keuze. Jan Marijnissen: 'Maar goed, hoe je het ook bekijkt, de partij staat natuurlijk los van de vakbeweging. We hebben onze ideeën over hoe het anders zou kunnen, maar we gaan niet georganiseerd binnen de bonden opereren'.⁶³

De SP accepteert een arbeidsdeling tussen vakbond en partij die inhoudt dat de partij als zodanig niet actief is in de vakbeweging. De SP is in de regel een trouwe supporter van vakbondscampagnes maar blijft een buitenstaander. Dit verzwakt de SP ten opzichte van de PvdA die nog met vele, vaak niet officiële, draden verbonden is met de vakbondsleding.

Controverses

Een van de meer beruchte episodes in de ontwikkeling van de partij is de publicatie in 1982 van het pamflet *Gastarbeid en Kapitaal*. Hierin lichtte de partij haar standpunt over 'gastarbeiders' toe.⁶⁴ Deze mensen waren vanaf midden jaren zestig, toen het werkloosheidscijfer erg laag lag, aangeworven door Nederlandse bedrijven die op zoek waren naar goedkope arbeidskrachten.

⁶¹ Kees Slager, *Het geheim van Oss. Een geschiedenis van de SP* (Amsterdam 2009) behandelt enkele lokale successen.

⁶² Sjaak van der Velden, *Links. PvdA, SP en GroenLinks* (Amsterdam, 2010), p. 202.

⁶³ Sjaak van der Velden, 'Een zwakke vakbond speelt rechts in de kaart', *Spanning* 2 (2010), p. 3 - 5, daar p. 5.

⁶⁴ Socialistiese Partij, *Gastarbeid en Kapitaal* 1983.

Aanvankelijk kwamen de gastarbeiders uit Zuid-Europa, later begon het bedrijfsleven mensen te werven in Turkije en Marokko.

Toen in de jaren zeventig de werkeloosheid weer groeide en daarmee ook de druk op de lonen, staakte dit soort aanwerving. Migrantengemeenschappen groeiden echter nog door omdat veel werkers besloten definitief in Nederland te blijven en hun gezin te laten overkomen.

Het is niet ongewoon om SP'ers nu te horen zeggen dat alhoewel hun partij in de jaren 80 hard bekritiseerd werd vanwege *Gastarbeid en Kapitaal* de geschiedenis hen gelijk heeft gegeven.

In 2002 werd bijvoorbeeld na een motie van Marijnissen een parlementaire commissie ingesteld om onderzoek te doen naar de oorzaken van het volgens hem 'onvoldoende geslaagde integratiebeleid'. Namens de SP nam Kamerlid Fenna Vergeer deel. Bij haar aantreden deelde ze *Gastarbeid en Kapitaal* uit aan de andere commissieleden.

Er zijn verschillende problemen met de pogingen om *Gastarbeid en Kapitaal* te rehabiliteren. Ten eerste is met name op het gebied van immigratie het politieke klimaat in Nederland sinds de opkomst van Fortuyn sterk naar rechts geschoven. Dat in dit klimaat *Gastarbeid en Kapitaal* op meer sympathie kan rekenen dan voorheen betekent niet automatisch dat het voor links goede standpunten uitdroeg.

Ten tweede wordt de inhoud van het pamflet vaak foutief voorgesteld, wellicht omdat veel mensen nauwelijks bekend zijn met de (nooit opnieuw uitgegeven en meer dan 30 jaar oude) brochure. *Gastarbeid en Kapitaal* handelt namelijk niet over kwesties als taalonderwijs of de problemen die de kop op kunnen steken als mensen uit verschillende culturen samen leven.

Waar de brochure wel over gaat is het 'probleem' gastarbeid, en in het bijzonder over moslims. De allereerste pagina van de brochure legt de schuld voor het 'probleem' bij deze arbeiders, bij hun 'konsekvente opvattingen' met betrekking tot religie die hen 'hoegenaamd kansloos' laten in 'onze (Nederlandse) maatschappij'.⁶⁵ Een 'leidinggevende Turk' wordt verderop aangehaald om te verkondigen dat 'de buitenlanders elke werkgever beschouwen als een heer die zij dankbaar zijn omdat hij hen het brood laat verdienen'. *Gastarbeid en Kapitaal* neemt deze verklaring voor waar aan; 'Wanneer Nederlandse werknemers dezelfde gedachten hadden als de hierboven omschreven buitenlanders, zouden ze al heel snel door de rest van hun kollega's worden uitgemaakt voor rotte vis'.⁶⁶ Er worden dus geen vraagtekens gezet bij de uitingen van iemand met een leidinggevende functie die pretendeert voor 'de buitenlanders' te spreken.

⁶⁵ SP, *Gastarbeid en Kapitaal* 1983, p. 1.

⁶⁶ *Gastarbeid en Kapitaal*, p. 14.

De brochure behandelt niet de mogelijkheid van het organiseren van gemeenschappelijke strijd van migranten en autochtone werkers – de enige praktische suggestie in het pamflet is dat buitenlanders na slechts twee jaar zouden moeten kiezen voor het aannemen van de Nederlandse nationaliteit en Nederlandse 'zeden en gewoonten' of vertrekken met financiële steun van de regering.

Ook op het gebied van migratie en culturele verschillen veranderen de SP standpunten in de jaren negentig. In 1994 was de partij nog tegenstander van een pardon voor ongedocumenteerde migranten met het argument dat dit een aanzuigende werking zou hebben. Sindsdien stemde de partij echter in het parlement voor verschillende voorstellen voor pardonregelingen.⁶⁷ Ook in betogingen voor dergelijke pardonregelingen is de SP zichtbaar aanwezig. Sinds de late jaren negentig roepen de verkiezingsprogramma's van de partij op tot pardonregelingen voor bepaalde categorieën van ongedocumenteerde migranten en de SP is tegenstander van het strafbaar stellen van illegaliteit. Ook wat betreft inburgering heeft de partij haar standpunt ten opzichte van de jaren tachtig bijgesteld. De SP is voorstander van een vrijwillig spreidingsbeleid, van de verplichting voor werkgevers om taallessen aan te bieden en het sterker tegengaan van discriminatie op de arbeidsmarkt.

Deze veranderingen gaan hand in hand met een verandering van de samenstelling van de partij. De SP had traditioneel weinig steun in die gebieden van Nederland waar meer migranten en gekleurde Nederlanders wonen, met name de Randstad. De partij was relatief sterk in grote delen van het platteland en kleinere steden waar slechts weinig gekleurde Nederlanders wonen. Sinds de eeuwwisseling is de partij echter ook in de grote steden sterk gegroeid en trekt zij bijvoorbeeld meer migranten en hun kinderen aan. In 2003 verklaarde het SP-congres dat vooral migrantenjongeren een prioriteit zouden moeten zijn voor de partij.⁶⁸

De partij blijft echter een dubbelzinnige houding aannemen in kwesties van migratie en minderheden. De voortdurende positieve verwijzingen naar *Gastarbeid en Kapitaal* is daar een voorbeeld van, maar in 2006 steunde de SP ook de inburgeringsplicht die bepaalde groepen migranten verplicht om cursussen te volgen die ze zelf moeten betalen. Binnen de SP leidde dit besluit tot teleurstelling.⁶⁹

En ondanks de toenemende kritiek op racisme in Nederland houdt de partij zich stil over dit punt. In SP publicaties komt het punt vrijwel niet aan de orde en de partij is niet erg willig om deel te nemen aan antiracisme betogingen. In de

⁶⁷ SP. *Stem tegen, stem SP. Verkiezingsprogramma Socialistische Partij*. 1994.

⁶⁸ Mahmut Erciyas, 'SP steunt inburgeringsplicht en stelt migranten wederom teleur', *De Fabel van de illegaal* 79 (2006), online op [http://www.doorbraak.eu/gebladerte/11248f79.htm].

⁶⁹ Erciyas, 'SP steunt inburgeringsplicht en stelt migranten wederom teleur', online op [http://www.doorbraak.eu/gebladerte/11248f79.htm].

ogen van een SP-leider als Jan Marijnissen is racisme slechts een afgeleid effect van een 'gefaald integratiebeleid', wat ook impliceert dat racisme pas een relatief recent verschijnsel is.⁷⁰ De implicatie van dit soort opvattingen is dat antiracismecampagnes een afleiding zijn de werkelijke problemen en dat racisme min of meer vanzelf zal verdwijnen als andere, zogeheten meer reële (sociaaleconomische) problemen zijn aangepakt.

Dit betekent dat de SP slechts een beperkte rol speelt in antiracisme activiteiten. In 2008 weigerde de SP evenals de PvdA en GroenLinks om deel te nemen aan een antiracisme betoging met het argument dat dit protest teveel gericht zou zijn tegen Geert Wilders. De afdeling Amsterdam van de SP had eerder al geweigerd deel te nemen aan de voorbereiding en leden werd afgeraden deel te nemen.⁷¹ In deze affaire kwamen de huiver van de SP om controversiële thema's aan te pakken samen met de op het parlement gerichte aanpak en haar verwaarlozing van antiracisme. Ook de onverwacht grote antiracisme demonstratie van 22 maart 2014 in Amsterdam, na de 'minder Marokkanen' speech van Geert Wilders enkele dagen eerder, werd niet gesteund door de SP.

Het arbeideristische verleden van de partij klinkt ook door in haar verzet tegen specifieke organisaties van bijvoorbeeld vrouwen, migranten of seksuele minderheden. Dergelijke structuren worden van de hand gewezen omdat ze 'verdeeldheid' zouden creëren, een argument dat negeert dat deze verdeeldheid al bestaat in de vorm van allerlei vormen van discriminatie en verschillen in sociale situatie. De oude SP was zeer vijandig ten opzichte van het feminisme maar hierin heeft een evolutie plaatsgevonden die vergelijkbaar is met haar standpunten over migranten. In 2003 werd Anja Meulenbelt, in de jaren tachtig een van de mikpunten in de antifeministische SP brochure *Arbeidersvrouw en Feminisme*, senator voor de SP. Ook roept de SP op tot het strenger bestraffen van discriminatie op basis van geslacht of seksuele oriëntatie.

De partij en haar kiezers

In 2003-2004 maakte het ledental van de SP een sprong en bleef het doorgroeien tot net over de 50.000 leden in 2007-2009, in de nasleep van de electorale piek van de partij in 2006. Na het verlies in de verkiezingen van 2010, toen de partij 10 zetels verloor en minder dan tien procent van de stemmen kreeg, begon het ledental wat te zakken. Het ledental is nu redelijk stabiel rond de 45.000. Wat betreft ledental is de SP daarmee de derde partij van het land; het CDA is met meer dan 61.000 leden nog steeds de grootste, de gestaag slinkende PvdA met minder dan 55.000 leden is in zicht gekomen.

⁷⁰ Jan Marijnissen, 'Racisme in Nederland', online op [<http://www.sp.nl/nieuws/tribune/200606/janm.shtml>].

⁷¹ Brenda Peeters, 'Kamer weigert tegen Wilders te demonstreren', *Elsevier* 20 maart 2008, online op [<http://www.elsevier.nl/Politiek/achtergrond/2008/3/Kamer-weigert-tegen-Wilders-te-demonstreren->].

De SP wordt vaak weggezet als een partij van boze, oude, witte mannen maar de leden voldoen niet aan dat beeld. In 2001 was 37 procent van de leden vrouw, in 2011 40 procent.⁷² Bijna een vijfde van de leden is jonger dan 40 jaar. Ongeveer een derde van de SP'ers is lid van een vakbond (de organisatiegraad van de totale beroepsbevolking ligt rond de 20 procent).⁷³ Opvallend veel SP'ers zijn lid van milieuorganisaties, in 2005 was bijvoorbeeld bijna een kwart lid van organisaties als Greenpeace. Mensen die lid zijn van politieke partijen zijn hebben een hogere opleiding dan gemiddeld en ook SP-leden zijn goed geschoold. In 2011 had 42 procent van de SP-leden hoger onderwijs gevolgd en dit percentage was stijgende. In 2008 was het nog maar 28 procent.

De gemiddelde SP-stemmer voldoet ook niet aan het clichébeeld. In 2010 kwam 58 procent van de SP stemmen van vrouwen.⁷⁴ SP-stemmers hebben een lager dan gemiddeld opleidingsniveau en wonen vaker buiten de Randstad. Het 'katholieke' zuiden levert nog steeds een buitenproportioneel groot deel van de SP-stemmers. In 2012 haalde de SP bijvoorbeeld zijn hoogste scores in Limburg en Noord-Brabant, respectievelijk 14,36 procent en 13,79 procent. Landelijk haalde zij 9,8 procent.⁷⁵ SP-stemmers zijn ook ouder dan het landelijke gemiddelde van veertig jaar en zijn vaak ouder dan 50 jaar.

In 2006, toen de partij bijna 17 procent van de stemmen haalde, kwamen de kiezers uit het hele politieke spectrum maar naast mensen die in het verleden niet stemden waren vooral voormalige PvdA-stemmers goed vertegenwoordigd. In 2010 en 2012 keerden veel van hen echter terug naar de PvdA of bleven thuis. Het is moeilijk met zekerheid iets te zeggen over de etnische achtergrond van SP-stemmers maar in de zuidelijke regio's, waar de SP bijzonder populair is, wonen ook relatief weinig gekleurde Nederlanders.

Dat de partij ondanks alle veranderingen en koerswijzigingen nooit ernstige splitsingen zag is ongetwijfeld voor een groot deel op het conto van het bestuur en de partijstructuur te schrijven.

De SP heeft een getrapte structuur: regio bijeenkomsten en het landelijke congres kiezen het partijbestuur. Het hoogste orgaan in de SP is de partijraad die bestaat uit de leden van het partijbestuur en de voorzitters van de lokale afdelingen. In de SP bestaan geen limieten op hoeveel termijnen iemand een bepaalde functie kan vervullen of een verbod op dubbelfuncties waardoor Marijnissen bijvoorbeeld sinds 1988 partijvoorzitter kan zijn en tussen 1994 tot

⁷² Cijfers over 2011 zijn gebaseerd op intern onderzoek van de SP. E-mail van organisatiesecretaris Hans van Heijningen 22 oktober 2013. Oudere cijfers: 'Het profiel van de SP-leden', online op [<http://www.sp.nl/partij/leden/profiel.stm>].

⁷³ Ter Steege, Van Groenigen, Kuijpers, Van Cruchten, 'Vakbeweging en organisatiegraad', p. 16.

⁷⁴ Synovate, 'Nieuwkomers, weglopers en trouwe kiezers. De profielen per partij', online op [www.politiekebarometer.nl/pdf/profielen.pdf].

⁷⁵ Kiesraad, databank verkiezingsuitslagen, online op [<http://www.verkiezingsuitslagen.nl>].

2008 ook fractievoorzitter. Vooral Jan Marijnissen speelt nog altijd een grote rol in de partij. Naast Jan Marijnissen zijn een aantal anderen invloedrijk, zoals Tiny Kox of de in 2014 afgetreden parlementariër Jan de Wit, ook SP-lid van het eerste uur. Deze groep, en vooral Marijnissen, heeft de afgelopen decennia een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van de partij. Ze hebben, dwars door alle ideologische veranderingen heen, een leidende rol gespeeld en de groei van de partij heeft hen veel krediet opgeleverd.

Een van de dingen die de SP ten slotte tot een unieke partij maken is de afdrachtregeling – de gekozen vertegenwoordigers van de partij dragen hun vergoeding over aan de partij en ontvangen een vergoeding. De afdrachtregeling wordt regelmatig bekritiseerd omdat deze de persoonlijke onafhankelijkheid van parlementariërs in gevaar zou brengen. Voor veel SP'ers is de afdrachtregeling echter een kroonjuweel van de partij; het is het bewijs dat SP'ers geen baantjesjagers zijn en is ook een middel om te zorgen dat bijvoorbeeld parlementariërs in hun dagelijkse leven niet te ver af komen te staan van hun achterban.

Een beter Nederland begint hier?

'In de jaren zeventig waren we allemaal een beetje gek', zei Tiny Kox terugkijkend op de vroege SP. Hoe dan ook, van alle linkse groeperingen toentertijd was de SP wel een onwaarschijnlijke kandidaat om de doorbraak te maken naar een massapartij. De SP was een groep die bekend stond om haar dogmatische en sektarische houding. Het scepticisme over het potentieel van de SP was niet ongegrond; de opkomst van de SP was immers zeker geen onafgebroken stijgende lijn maar ging door diepe dalen. Vooral tijdens de jaren tachtig zagen bij tijd en wijle ook veel SP'ers de toekomst van de partij met weinig vertrouwen tegemoet.

De SP die in de jaren negentig dan toch zou doorbreken was een heel andere partij dan die van de voorgaande decennia. Sinds de vroege jaren negentig is de SP geëvolueerd van een arbeideristisch communisme naar keynesiaanse sociaaldemocratie.⁷⁶ Desondanks is de SP een buitenbeentje gebleven. Het 'wat erbij' dat de SP voor zou hebben op reguliere sociaaldemocraten is niet onbelangrijk. In de jaren negentig werd niet alleen socialisme als een politieke stroming naar de rand gedrukt, het idee dat arbeiders ('de gewone mensen', in SP jargon) als een groep gedeelde belangen hebben werd gemarginaliseerd. Neoliberale ideeën over de samenleving als een collectie van op winst gerichte, autonome individuen werden de gedeelde aannames van vrijwel het gehele politieke spectrum. Een van de verdiensten van de SP is dat zij lange tijd, op de een of andere manier, een socialistische traditie levend hield in Nederland.

⁷⁶ Gerrit Voerman, 'Een politieke kameleon: over het aanpassingsvermogen van de Socialistische Partij in Nederland', *Vlaams marxistisch tijdschrift* 38 (2004), nr. 1, p. 48-58. In verschillende publicaties benadrukt Voerman het aanpassingsvermogen van de SP.

Ondanks alle gedaanteverwisselingen van de SP heeft haar ideologie een aantal kernpunten en is het niet snel te verwachten dat de partij van positie zal veranderen op punten als de bescherming van de gezondheidszorg. Hiervoor zijn deze punten te sterk deel van de identiteit van de partij. De SP wil dan wel graag de PvdA van de troon stoten als grootste partij links van het midden, ze beseft ook goed dat haar aantrekkingskracht er voor een groot deel op berust dat zij juist anders is. De SP campagne van 2012 liep onder andere op een teleurstelling uit omdat de partij er niet in slaagde te balanceren tussen enerzijds het benadrukken dat zij verenigbaar was met de PvdA (de meest logische coalitiepartner) en anderzijds haar eigen SP profiel niet verliezen.

In tegenstelling tot het marxisme-leninisme van de oude SP is het huidige ethische socialisme van de partij zeker niet losgekoppeld van de praktijk. In de jaren negentig nam de partij afscheid van het idee dat socialisten zich moeten richten op een bepaalde categorie als de arbeidersklasse of de achtergestelden, en in plaats daarvan kwam een beroep op alle mensen van goede wil. De motivatie om de kant van de SP te kiezen is niet het eigen klassenbelang of het verlangen naar emancipatie maar de keuze voor een bepaalde moraal. De strategie van de SP sluit daarop aan en is in veel opzichten succesvol gebleken maar lijkt tijdens de verkiezingen van 2012 op zijn limieten gestuit te zijn.⁷⁷

De verzwakking van links is niet alleen een kwestie van de teloorgang van veel linkse partijen maar ook van vakbonden, van sociale bewegingen en van de aantrekkingskracht van linkse ideeën. Een linkse strategie die de prioriteit legt bij het parlement schiet dus tekort. De sociaaldemocratische verzorgingsstaat ligt steeds verder in het verleden en de herinnering eraan is ongetwijfeld vaak geïdealiseerd. Er is steeds minder ruimte voor het sociaaldemocratische beleid dat de SP voorstaat. De internationale liberalisering van de handel en het verzwakken van sociale voorzieningen en vakbonden betekenen een verzwakking van de positie van werkende mensen ten opzichte van bedrijven. Nog afgezien van de vraag of ze het willen, hebben overheden steeds minder middelen om tegen de zin van het bedrijfsleven te regeren. Tijdens het kabinet-Den Uyl in 1976 dreigden een aantal topmannen van grote multinationals dat als het regeringsbeleid niet zou worden gewijzigd, zij met 'hun' kapitaal en bedrijven het land zouden verlaten. Den Uyl ging door de knieën. De SP zou, eenmaal in de regering, nog sneller botsen met de smalle marges van het kapitalisme.

Zonder het opbouwen van eigen kracht buiten het parlement zal links in het parlement niet in staat zijn om de buitenparlementaire macht van geld en bedrijfsleven te weerstaan. Het opbouwen van dergelijke macht, in sterke vakbonden en sociale bewegingen, is ongetwijfeld een perspectief dat nog ver weg ligt maar het is bittere noodzaak. Er is nog een wereld te winnen.⁷⁸

⁷⁷ Alex de Jong, *Netherlands elections: A hangover instead of an earthquake*, online op [<http://links.org.au/node/3026>].

Literatuur

- Beekers, Wouter P. 'Mao in de polder. Een historisch-sociologische benadering van het Nederlandse maoïsme 1964 – 1973'. Doctoraalscriptie 2005.
- Bessems, Kustaw interview met Jan Marijnissen: 'Socialisme is bezoedeld'. *De Ondernemer* 10 November 2011, online op [<http://www.deondernemer.nl/binnenland/609410/socialisme-is-bezoedeld.html>]
- Binnenlandse Veiligheidsdienst, Kwartaal overzicht 4 (1984), online op [<http://www.inlichtingendiensten.nl/jaarkwartaalmaand/1982-4.pdf>].
- Dam, Marcel van, *Niemandsland. Biografie van een ideaal* (Amsterdam, 2009).
- Erciyas, Mahmut, 'SP steunt inburgeringsplicht en stelt migranten wederom teleur', *De Fabel van de illegaal* 79 (2006), online op [<http://www.doorbraak.eu/gebladerte/11248f79.htm>].
- Finn, Daniel, 'Order reigns in The Hague. The Dutch Elections and the Socialist Party', *New Left Review* 77 (2013), p. 71 – 86.
- Glastra van Loon, Karel, Kees Slager, *Hoe Dan Jan? Een gesprek over nieuw optimisme in tijden van crisis* (Amsterdam 2005).
- GroenLinks 'beginselprogramma', 1992.
- Haegens, Koen, *Neem de Tijd. Overleven in de to-go Maatschappij* (Amsterdam, 2012).
- Jong, Alex de, *Netherlands elections: A hangover instead of an earthquake*, online op [<http://links.org.au/node/3026>].
- Kagie, Rudie, *De Socialisten. Achter de schermen bij de SP* (Amsterdam, 2004).
- Kiesraad, databank verkiezingsuitslagen, online op [<http://www.verkiezingsuitslagen.nl>].
- Meeus, Tom-Jan, Kameraden onder elkaar. Hoe de BVD de weg bereidde voor de Socialistiese Partij, online op [<http://retro.nrc.nl/W2/Nieuws/1999/02/20/Vp/z.html>]
- Marijnissen, Jan. *Effe Dimmen! Een rebel in Den Haag* (Amsterdam 1998).
- Marijnissen, Jan, *Nieuw Optimisme* (Soesterberg, 2005).
- Marijnissen, Jan, 'Racisme in Nederland', online op [<http://www.sp.nl/nieuws/tribune/200606/janm.shtml>].

⁷⁸ De schrijver wil graag Ron Blom, Pepijn Brandon, Peyman Jafari en Sjaak van der Velden bedanken voor de gesprekken over de SP.

Marijnissen, Jan, *Tegenstemmen. Een antwoord op het neoliberalisme* (Amsterdam 2009).

Meijer, Erik, 'De SP: van maoïstische sekte tot opvolger van PSP en CPN?' in: *Kritiek. Jaarboek voor socialistische discussie en analyse* 1996, p. 57 – 73.

Peeters, Brenda, 'Kamer weigert tegen Wilders te demonstreren', *Elsevier* 20 maart 2008, online op [http://www.elsevier.nl/Politiek/achtergrond/2008/3/Kamer-weigert-tegen-Wilders-te-demonstreren-].

Politiek Buro van de Socialistische Partij en Centraal Komitee van de Kommunistische Eenheidsbeweging Nederland (ml) *Diskussie* (1975).

PvdA, 'Beginselprogramma Partij van de Arbeid', 1977.

Raak, Ronald van, 'Meer dan mooie dromen. Het praktische internationalisme van de SP' in: *Kritiek. Jaarboek voor socialistische discussie en analyse* 2008, p. 203 – 209.

Raak, Ronald van, Jan Marijnissen, *Modern Socialisme* (Amsterdam 2008).

Roemer, Emile, 'De linkse PvdA praat, de rechtse PvdA regeert', *De Volkskrant* 20 februari, 2013, online op [http://www.sp.nl/emileroemer/opinies/1505/De_linkse_PvdA_praat_de_rechtse_PvdA_regeert.html].

Roemer, Emile, *Tot hier - en nu verder. Emile Roemer vertelt zijn verhaal* (Soesterberg 2010).

Slager, Kees, *Het geheim van Oss. Een geschiedenis van de SP* (Amsterdam, 2009).

SP, *Arbeidersvrouw en feminisme*. 1980.

SP, 'Beginselen van de Socialistische Partij. 1974'.

SP, 'Beginselen van de Socialistische Partij. 1987'.

SP, 'Een maatschappij voor mensen. Handvest 2000'. Rotterdam, 1989.

SP, *Gastarbeid en Kapitaal* 1983.

SP: 'Heel de Mens. Kernvisie van de SP, zoals vastgesteld door het 9de congres op 18 december 1999'.

SP verkiezingsprogramma Tweede Kamerverkiezingen 1986: 'De SP maakt er wat van.'

SP verkiezingsprogramma Tweede Kamerverkiezingen 1989: 'Voor een schone politiek.'

SP verkiezingsprogramma 2006-2010: 'Een beter Nederland voor hetzelfde geld' 2006.

SP verkiezingsprogramma 2011-2015: 'Een beter Nederland voor minder geld', 2010.

SP verkiezingsprogramma 2013-2017 'Nieuw Vertrouwen', 2012.

Steege, Dick ter, Esther van Groenigen, Rob Kuijpers, Jo van Cruchten, 'Vakbeweging en organisatiegraad van werknemers', in: *Sociaaleconomische trends* 4 (2012), p. 9 – 25.

Synovate, 'Nieuwkomers, weglopers en trouwe kiezers. De profielen per partij', online op [www.politiekebarometer.nl/pdf/profielen.pdf].

Tijmen, Lucie, 'SP leert veel van Scandinavisch links' *Spanning* 6 (2012).

Velden, Sjaak van der, 'Een zwakke vakbond speelt rechts in de kaart', *Spanning* 2 (2010).

Velden, Sjaak van der, *Links. PvdA, SP en GroenLinks* (Amsterdam, 2010).

Velden, Sjaak van der, *Ontwaakt. Hoe de SP zijn idealen overboord zet om in de regering te komen* (Rotterdam 2012).

Voerman, Gerrit, 'Een politieke kameleon: over het aanpassingsvermogen van de Socialistische Partij in Nederland', *Vlaams marxistisch tijdschrift*, 38 (2004), nr. 1, p. 48-58.

Voerman, Gerrit, Paul Lucardie, 'De sociaal-democratisering van de SP', in Frans Becker, René Cuperus (red.) *Verloren slag. De PvdA en de verkiezingen van november 2006* (Amsterdam 2007), p. 139 – 164.

Grenzeloos geschriften

- * Vakbondswerk aan de basis
- * De strijd voor een echt nieuwe vakbeweging
- * Links en de Syrische revolutie
- * Wat is ecosocialisme?
- * Democratisering van de economie
- * De lange mars van de SP

De lange mars van de SP

De SP heeft in haar bestaan enkele opmerkelijke transformaties ondergaan. Begonnen als een maoïstische splinter nam zij in de tweede helft van de jaren zeventig afstand van het maoïsme en China. In de late jaren tachtig en vroege jaren negentig, na de implosie van het Oostblok, liet de partij alle referenties naar het marxisme en leninisme vallen. Het was vooral Jan Marijnissen die in de jaren negentig de partij van een nieuwe ideologie voorzag: socialisme werd in de eerste plaats een ethische zaak waarbij menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid en solidariteit de centrale waarden zijn. Het doel van de huidige SP is niet meer het socialiseren van de productiemiddelen maar het beschermen en versterken van de verzorgingsstaat. Als enige linkse partij is de SP er in geslaagd de PvdA naar de kroon te steken, maar of ze op langere termijn ook in staat zal zijn echt een alternatief te vormen is nog maar de vraag.

redactie@grenzeloos.org